

Halit (Karsıalan) Paşa (1883-1925)

Öğrenimi ve Askerî Görevleri

1883 yılında İstanbul Beşiktaş'ta dünyaya gelmiştir. Dedesi, Tütün Gümrüğü Nazırlığı görevinde bulunmuş ve Kastamonu'nun Taşköprü ilçesine bağlı Yazı Köyü'nün zenginlerinden Hacı Osman Bey'dir. Albay rütbesiyle emekliye ayrılan Çerkes Ahmet Bey ve Fatma Hanım'ın oğludur. Aile, Kafkasya'dan geldiklerinde önce Eyüp'e yerleştiğinden Eyüplü Halit olarak tanınmaktaydı. 14 Ocak 1901'de girdiği Harp Okulu'ndan 19 Ağustos 1903'te teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. "Deli" lakabını alması aşırı cesur ve gözü pek olması dolayısıyladır. Sınıf arkadaşı Kemalettin Paşa'nın anlattığına göre onun sakin ve itidalli görüntüsünün altında fevran ettiğinde zapt edilemez ve kahredici bir güç bulunmaktadır.

KAYNAK:

(<https://www.biyografya.com/biyografi/14405>)

Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşı'nda çeşitli cephelerde görev alan Halit (Karsıalan) Paşa, 19 Ağustos 1903'te teğmen, 22 Temmuz 1908'de üsteğmen, 27 Nisan 1911'de yüzbaşı olmuştur. Halit Bey zor koşullar altında göstermiş olduğu mücadele ve kahramanlıklardan dolayı 23 Haziran 1915 tarihinde binbaşılığa yükseltilmiştir. Birinci Dünya Savaşında, Doğu Cephesinde iken müfrezesi ile birlikte Bayburt ve Kop'ta göstermiş olduğu mücadele ve kahramanlıktan dolayı Başkomutan Vekili **Enver Paşa** tarafından henüz binbaşılık rütbesinin üzerinden bir yıl geçmeden, 14 Haziran 1916 tarihinde yarbaylığa (kaymakamlığa) terfi ettirilmiştir. 6 Aralık 1920'de albay ve 31 Ağustos 1922'de tümgeneralliğe yükselmiştir.

Halit Bey, Harp Okulu'ndan mezun olduktan sonra 3. Ordu emrine verilmiştir. 22 Ağustos 1903'te 3. Ordu 1. Alay Takım Komutanı, 9 Şubat 1904'te 3. Ordu 21. Alay 1. Tabur 1. Bölüğe, 22 Temmuz 1908'de 3. Ordu 119. Redif Alayı Takım Komutanı olarak atanmıştır. 1908'de üsteğmenliğe terfi ettirilip Yemen'e gönderilmiş, burada büyük başarılar elde ederek üç yılını doldurmadan yüzbaşı olmuştur. 14 Aralık 1908'de 1.Ordu 4. Alay 3. Tabur 3. Bölüğe, 19 Mayıs 1909'da 1. Ordu 1. Alay 4. Tabur 1. Bölüğe, 27 Nisan 1911'de 7. Kolordu 59. Alay 3. Tabur 1. Bölük Komutanı olarak atanmıştır. 1912'deTrablusgarp'a giden gönüllülerden biri olan Halit Bey, yerli kabilelerle işbirliği geliştirmiş ve "Beni Taaf" kabilesini kısa süre zarfında disiplinli bir şekilde eğiterek önemli başarılar alınmasını sağlamıştır. Bu sırada **Kel Ali (Çetinkaya)** ile bir anlaşmazlığa düşünce Enver ve **Mustafa Kemal** Beyler, Ali Bey'i başka bir yere göndererek sorunu büyümeden çözmüşlerdir.

Balkan Savaşlarının başlaması üzerine 30 Kasım 1912'de Trablusgarp'tan dönen Halit Bey İstanbul- Çatalca'da bulunan

Şark Ordusu'na Tabur Komutanı olarak atanmıştır. Emrindeki birliklerle Çorlu'nun Bulgar işgalinden kurtarılmasını sağlamıştır. 22 Ocak 1914'te Harbiye Dairesi'nde görevlendirilmiş, 17 Ocak 1915'te Kafkasya'da Mürettep Teşkilât-ı Mahsusa Alayı 2. Artvin Taburu Komutanı, daha sonra aynı Alayın Komutanı, Bağımsız Artvin Müfrezesi Komutanı, Şubat 1915'te Çoruh Müfrezesi Komutanı olarak tayin edilmiştir. 6 Temmuz 1916'da Ruslarla yapılan muharebede ağır şekilde yaralanmış, tedavi için önce İstanbul'a ardından Avusturya'ya gönderilmiştir. 18 Mayıs 1917'de Batı Dersim Komutanı, Erzurum Harekâtında Sağ Kanat Müfreze Komutanı, Mart 1918'de 3. Kafkas Tümeni Komutanı, Kasım 1919'da 15. Kolordu Kafkas Tümeni Komutanı, 21 Ocak 1921'de Tümen Komutanlığı yetkisiyle Kocaali Grup Komutanı, 4 Mayıs 1921'de 12. Grup Komutanı olarak görev yapmıştır. 4 Kasım 1922'de Büyük Taarruz Zaferi'nden sonra Batı Cephesi Komutanlığı emrine tayin edilmiştir.

Halit Paşa düzenli birliklerin başında olduğu kadar gayri-nizamî birliklerin yönetimindeki başarılarıyla da adından söz ettiren Türk ordusunun değerli bir komutanıdır. Trablusgarp'tan sonra Balkan cephesinde Nazım Paşa'nın maiyetinde Çorlu hücumunda başarılar gösterince, Başkomutanlık tarafından gerilla örgütlenmesi için gözüpek subayların seçildiği alaylardan, Yakup Cemil'in alayına 2. Tabur Komutanı olarak atanmış ve Ruslara karşı savaşıp Ardahan'a girmiştir. Ardahanlılar tarafından "Ardahan Fatihî" unvanı ile ödüllendirilmiştir. Bu başarısının ardından iki yıl önceden binbaşılığa terfi ettirilerek Çorlu cephesine atanmıştır. Buradaki yararlılıklarından dolayı Enver Paşa tarafından yarbaylığa terfi ettirilerek Dersim Komutanlığı'na tayin olunmuştur. 1917 yılında Dersim'deki görevine başlar başlamaz kısa zaman içinde eğitimli ve disiplinli birlikler oluşturup Erzurum, Erzincan ve Mamahatun'u düşman işgalinden kurtarmıştır. Halit Bey, gösterdiği başarılarının ardından Başkomutanlık tarafından Batum'daki 3. Kafkas Tümen Kumandanlığı ile görevlendirilmiştir. Tümeniyle beraber Ahıska'yı işgal etmiş fakat Mondros Mütarekesi nedeniyle Tortum'a çekilmek zorunda kalmıştır.

Mondros Mütarekesi ile Osmanlı ordusu terhis edilmiş ve Osmanlı Erkân-ı Harbiye'si ile İtilaf Kuvvetleri Komutanlığı arasında 1919 yılı başlarında bu konudaki temaslar İngilizler'in isteği üzerine bir yıl kadar sürmüştü. **İstanbul'un resmen işgali** ve Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılması üzerine fiilen hükümsüz kalmışsa da bu süre içinde de Osmanlı Erkân-ı Harbiye'sinin direnmesi ve Anadolu'da başlayan milli mücadele sebebiyle planın tamamı uygulanmamıştı. Örneğin Halit Bey'in komutasında Erzincan bölgesinin asayişini sağlamakla görevlendirilmiş olan 3. Kafkas Tümeni bölgeye gönderilmeyerek Trabzon ve civarına intikal ettirilmişti.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'dan Anadolu'ya geçtikten kısa bir süre sonra İstanbul'a getirilmesi için İngilizler, Hükümet'i baskı altına almış fakat askerlikten çekilince bu direnmeler son bulmuştu. İngilizler ve İstanbul Hükümeti, Halit Bey için de Kâzım Karabekir Paşa'ya çok baskı yapmışlardı. Mustafa Kemal Paşa'nın **Nutuk**'ta bildirdiğine göre **Kâzım Karabekir Paşa**'nın bir şey yapamayacağını söylemekte ısrarcı olmasından dolayı, Halit Bey, resmî olmasa da tümenin başında kalabilmiştir.

Millî Mücadelenin başlarında **Sivas Kongresi** hazırlıklarının yapıldığı dönemde delege seçimleri aşamasında bazı olumsuzluklarla karşılaşmıştı. Milli Mücadele aleyhine girişimleri açıkça belli olan zevatın girişimlerinin önlenmesi, Mustafa Kemal Paşa tarafından hayati derecede önemli görülmekte idi. Bunlardan birisi de Trabzon Valisi idi. Mustafa Kemal Paşa, Trabzon Valisi Galip Bey'in ulusal varlığın teşekkül ettirilmesi aleyhindeki faaliyetleri üzerine, benzer yıkıcı faaliyetlerinin önüne geçmek için Trabzon yakınlarındaki Torul'da bulunan ve henüz tümenine komutaya başlamamış olan Halit Bey'in Trabzon çevresinde ulusal örgütlerin kurulması için görevlendirilmesinin uygun olacağı düşüncesini Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya iletmiştir. Eylül 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa'ya

Trabzon'un kendilerine vaziyet aldığına dair telgrafları bildirmiş, Karabekir'in de onayı ile Trabzon'a Halit Bey'in gönderilmesini istemiştir. 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa ise, Halit Bey'in mizacı gereği nazik zamanda sorunun çözülmeme durumunun söz konusu olabileceğini ve kendisinin sulh yoluyla çözeceğini belirtmiştir. İngilizler'e karşı çok dikkatli hareket edilmesi gerektiği ve ortaya çıkabilecek güç durumlara sebebiyet verilmemesinin önemine dikkat çekmiştir. Fakat Halit Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın emri üzerine, Sivas Kongresi'ne gidecek Trabzon delegelerini engelleyen Trabzon Valisi'ni tutuklayarak gözaltında Erzurum'a göndermiş, bu durum Kâzım Karabekir ile Mustafa Kemal Paşa arasında bir kırınlığa yol açmıştır. Karabekir, Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta Halit Bey'in verdiği emre uymayarak, kendi eliyle ve asker üniforması ile Vali tutuklamak gibi hareketlerin uygun olmadığını bildirmiştir. Karabekir Paşa, Halit Bey'in ara sıra Mustafa Kemal Paşa ile şifreli muhabere ettiğini ve doğrudan ilişkiye geçtiğini, bu durumda Halit Bey'i Erzurum 9. Fırka'ya aldığını belirtir.

Halit Paşa, 27 Kasım 1919'da 9. Kafkas Tümeni'ne komutan olarak atanmasının ardından Doğu harekâtına başlamış ve Kars, Sarıkamış, Oltu, Gümrü, Şahnalar, Iğdır ve Ardahan'a kurtarıcı olarak girmiştir. Kâzım Karabekir Paşa, Kars'a taarruz emrini 24 Ekim 1920 tarihinde vermiştir. Halit Bey, birlikleri ile birlikte Kars'ı doğu yönünden kuşatmıştır. Karabekir Paşa'nın Üçler Tepesindeki gözetleme yerinden yönettiği bir taarruzla Ermeni ordusu üç saat içinde bitap düşmüş ve Kâzım Karabekir Paşa 30 Ekim'de karargâhını Kars'a taşımıştır.

Kars'ın kurtarılması başarısını müteakip Kâzım Karabekir Paşa Korgeneralliğe (Ferik), Halit Paşa ise Albaylığa (Miralay) terfi etmiştir. 1934 yılında kabul edilen **Soyadı Kanunu** uyarınca Kars ve çevresinde gösterdiği üstün gayret ve başarılarından dolayı Halit Paşa'nın ailesine bu zafere atfen "*Karsıalan*" soyadı verilecektir. Halit Bey bundan sonra özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle zor koşulların yaşandığı Batı cephesine gönderilerek 12. Grup Komutanı olarak tayin olunmuştur. Aynı cephede Kocaeli Grup Komutanlığına getirilmiş, burada da kritik zamanlarda önemli başarılarla imza atmıştır.

İstanbul'un İtilaf Güçleri tarafından resmen işgal edilmesiyle Millî Mücadele yeni bir safhaya girmiş ve Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılışı için hazırlıklar yapılmıştır. Bir yandan seçimler yapıp bir yandan düşmanla çatışmalar sürerken diğer taraftan da İzmir kuzey cephelerinde millî güçler arttırılarak millî alay ve taburlar kurulmuştur. Bu süreçte komuta kademesinde de bazı değişiklikler yapılmıştır.

İkinci **İnönü Muharebesi**'nin sonuna kadar tümenler doğrudan doğruya cephe komutanlıklarına bağlı iken yeni düzenleme ile Güney cephesi lağvedilip bütün cephe bir komutanlığa bağlanınca, tümenlerin cephe komutanlığı tarafından sevk ve idaresinde zorluklar çıkacağı düşünüldüğü yeni bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Doğu ve merkez ordularından da üç tümen, Batı cephesi emrine verilmiştir. Böylece tümen sayısı bir hayli artmış oldu. Bunun üzerine grup teşkilatı yapıldı ve önceden doğrudan doğruya cephe emirleri ile sevk edilen tümenler, grup komutanlıklarına bağlandı. İsmet Paşa (İnönü), "*Hatıralar*"ında böyle bir teşkilat yapılması konusundaki teklifinin kabul gördüğünü ve Grup komutanlıklarına İzzettin Paşa, Arif Bey, Kemalettin Sami Paşa ve Halit Paşa'yı tayin ettiklerini belirtir.

Halit Paşa, Batı cephesinde de önemli yararlılıklar göstermiş özellikle askerlerin cepheden kaçmasını önlemek için çaba sarf etmiş, birliklerin bozulmasının önüne geçmek için sert tedbirler almaktan kaçınmamıştır. Bu konudaki başarısı diğer komutanlar tarafından da takdirle karşılanmıştır. Rahmi Apak, Batı cephesinde Yunan birliklerine karşı ilerideki avcı hattından yeni bir çözüme başladığında askerlerin sekizer onar kişilik gruplar halinde geriye doğru kaçmaya başladıklarını söyler ve ekler: "*Kısa zamanda, Deli Halit, kendi başına bu çözümlü de durdurdu. Bu adamın bulunduğu bir yerde çözümlü ve bozgun olmaz. Geriye gelmekten herkes titrer.*"

Batı cephesindeki en önemli savaşlardan birisi de şüphesiz **Sakarya Meydan Muharebesi**'dir. 23 Ağustos sabahı büyük çaplı bir taarruz başlatan Yunan ordusuna karşı kritik muharebeler; Mangal Dağı Muharebesi, Beyliköprü Muharebesi, Türbe Tepe Muharebeleri, Güzelcekale Muharebeleri, Çal Dağı Muharebeleri ve Dua Tepe Muharebeleri'dir. Bu altı önemli bölgenin yarısında ve stratejik konumlarda; Beyliköprü, Güzelcekale ve Çal Dağı'nda Halit Bey ve komuta ettiği 12. Grup'un büyük fedakârlıkları ve başarıları vardır.

Kâzım Özalp, muharebe öncesi kıtaların konumunu şöyle belirtir: *“Ben, 18 Ağustosta 17. Fırka ve karargâhımla Çayırhan'da bulunuyordum. Kuvvetlerim pek fazla yorulmuş, fakat istenilen zamanda yetişilmesi gereken bölgeye gelmiştik. Mihaliççik köprüsü yakınlarında bulunan 1. Süvari Fırkası da emrime verildi. Bizim sol cenahımızda Hamam'dan Beyliköprü'ye kadar olan bölgede, İzzettin Bey kumandasında olan 1. Grup (dört fırkalı), bunun solunda Yusuf İzzet Paşa kumandasında Polatlı ile Beyliköprü arasında yedek grup (iki fırkalı), daha solda Halit Bey kumandasında Çanakçı ile Kavuncu Köprüsü arasında 12. Grup (üç fırkalı), Karabeyli güneyinde Kemalettin Sami Bey kumandasında 4. Grup (iki fırkalı), en sol cenahta Haymana güneyinde Salahattin Adil Bey kumandasında 2. Grup (dört fırkalı) ve bunun ilerisinde Canbaklı ve yakınlarında Fahrettin Bey kumandasında süvari grubu bulunuyordu. Cephe karargahı Alagöz'de idi.”*

Halit Paşa, üstün askerlik meziyetleri, yürekliliğı, gözünü budaktan sakınmayan, verilen göreve sadakati, haysiyetine aşırı derecede düşkünlüğü ile tanınan bir karaktere sahipti. Birden parlaması ile orduda “Deli Halit Paşa” olarak nam salmıştı. Mustafa Kemal Paşa kendisini Trablusgarp yıllarından beri yakından tanırdı. Bu yüzden bazı hassas görevleri Halit Paşa'ya vermişti. Cepheleri teftiş ettiği bir sırada Halit Paşa'nın, *‘Burnuma taarruz kokuları geliyor, yoksa yanılıyor muyum?’* sorusuna, Mustafa Kemal Paşa, *‘Taarruz kokusu almaktaki maharetini iyi bilirim’* cevabını vermişti. Taarruzla birlikte emir verilmeksizin Mudanya-Gemlik-Bandırma hattını kontrol altına almış, Fahrettin Paşa durumu birlik adı vermeden Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdiğinde *‘Bu iş, olsa olsa bizim Deli Halit'in işidir’* sözünü memnuniyetini belirtmişti. İstiklâl Savaşı kazanıldığında Tümgeneralliğe yükseltilmiştir.

Milletvekilliğı ve Öldürülmesi

Halit Paşa, askerlikten ayrılmak istememişse de Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarıyla siyasete girmiş, II. Dönem TBMM'ne Ardahan mebusu olarak seçilmiştir. Esasen sert mizacının altında, asker kaçaklarının ve görevini layıkıyla yerine getirmeyenlerin dışında, orduda komutası altındaki askerlere daima adil ve şefkatli davranan Halit Paşa, Meclis'te de en çok onların sorunlarını dile getirmiştir. Bu yüzden Halit Paşa'nın Meclis'teki faaliyetlerinin esasını özellikle askerlik ile ilgili konular; şehit aileleri, gazilerin sorunları vb. oluşturmuştur. Halit Paşa'nın dört takriri, dört kanun teklifi ve üç değışiklik teklifinden sadece bir tanesi kabul edilmemiştir.

Menteşe Mebusu Esad Efendi'nin Millî Mücadelede malûl düşenlere mükâfatı nakdiye itasına dair ve Müdafaa-i Milliye Encümeninin, Mâlûlini guzatin terfihleri hakkındaki kanun teklifleri münasebetiyle yaptığı konuşmada gazilerin haklarını savunmuştur. Yine Halit Paşa ve kırk beş milletvekili tarafından verilen önergede şehit Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey'in ailesine tahsis edilen maaşın arttırılması istenmiştir.

Ermenilerin Şehit Ettiğı Devlet Adamlarının Yakınlarına Vatanî Hizmet Tertibinden Maaş Verilmesine Dair Kanun, Ardahan Mebusu Halit Paşa tarafından teklif edilerek doksan sekiz mebusun imzasıyla Meclis Genel Kurulundaki görüşmeler sonunda, 13 Nisan 1924'te kabul edilerek 478 sayı ile yasalasmıştır. Böylece Ermeni komitacılar tarafından katledilen Ahmet Cemal Paşa, Talât Paşa, Dr. Bahaddin Şakir, Trabzon Mebusu İzzet Bey, Kütahya Mebusu Haydar

Bey'in yakını on üç kişi, Halit Paşa'nın girişimiyle hazırlanan Kanundan yararlanmışlardır.

Ardahan Mebusu Halit Paşa ve seksen sekiz arkadaşı tarafından bilumum malulini askeriye'nin terfi hakkındaki kanun lâyihasının acilen müzakere edilmesine dair önerge verilmiş ve "Malullerin terfihine dair olup ruznamemizde 24. maddeyi teşkil eden kanunun, kendi kendilerini geçindirmek imkânından mahrum olacak surette malul düşmüş on dört bin gazimizi alâkadar ettiği Meclisimizin Azayı Kiramca malumdur. Millet'in istiklâl ve şerefi için gözlerini kollarını veya diğer azayı asliyelerini kaybetmiş olan ve bu günkü varlığımızı, hür hayatımızı kendilerine meydan olduğumuz ve kahramanlar hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin perverde ettiği alâka ve muhabbet ve hürmete istinat ederek onların çok uzun sürmüş intizarlarına ve devamı tahammülsüz bir şekil almış olan mahrumiyetlerine bir netice verilmek üzere işbu kanunun müstaceliyetle müzakeresi" istenmiştir. Halit Paşa konunun hayatiyet derecesinde önemli olduğunu "Efendiler! Malûl Gaziler Kanununun dairei şumulünde bulunan gazilerin ve bunlara mensup olan ailelerin gözyaşları ile encümenden encümene ve en nihayet huzuru âlinize sevk edilen bu kanunun malûl gazileri terfih edecek bir şekilde çıkması farzdır ve bu, meclis için namus borcudur" sözleriyle vurgulamıştır. Fakat "Hayır olamaz. O kadar paramız yok bütçeyi büsbütün sarsamayız" itirazları üzerine encümen azalarına sinirlenen Halit Paşa, "Bunlar asker işleri, sizin gibi siviller bu işlere karışmamalıdır" demiştir. Kanun teklifinin görüşüldüğü başka celsede de Sivas Mebusu Muammer Bey'in ordu giderlerinin kısılması önerisine kızarak "Orduyu aç mı bırakmak istiyorsun? Askerliği öldürecek misin?" diye bağırmıştır. Görüşmeler sonunda önerge Meclis tarafından reddedilmiş, bu durum Halit Paşa'da hayal kırıklığı yaratmış ve gerginliğinin artmasına sebep olmuştur.

9 Şubat 1925'te Kâzım Özalp'ın başkanlığında toplantı halinde bulunan Meclis'in büyük salonla giriş kapısı arasındaki koridorda, Ardahan Mebusu Halit Paşa'nın ölümüyle sonuçlanan üzücü bir hadise meydana gelmiştir.

Makedonya'da iken başından ağır şekilde yaralanmış olan Halit Paşa, ilerleyen yıllarda bu durumun da etkisiyle kendisine oldukça rahatsızlık veren baş ağrılarında ve asabiyet halinden kurtulamamıştı. Asker tabiatlı olduğundan siyasî hayata uyum sağlayamamıştı. Meclis'te kurulan muhalif **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**'na girmemişse de olumlu baktığı, olayın gerçekleştiği gün ismi geçenlerden Kel Ali (Çetinkaya) ile yaşadığı tartışmanın da bu konu ile ilgili olduğu belirtilir. Ara seçimlerde Bursa'da **Cumhuriyet Halk Fırkası**'nın adayı olan İstanbul Belediye Başkanı Emin Bey'e Kel Ali'nin yakın davranması Halit Paşa'yı rahatsız etmiş ve Halit Paşa, Meclis'te karşılaştığı Kel Ali'ye, neden Emin Bey ile samimi olduğunu sormuştur. Kel Ali de arkadaşı olduğunu söylediğinde Halit Paşa, kendisini tahkir ettiği gerekçesiyle Kel Ali'yi düelloya davet etmiştir. Durumu öğrenen Mustafa Kemal Paşa, müdahale ederek barışmalarını sağlamışsa da Halit Paşa'nın kızgınlığının geçmediği belirtilir.

Seksen sekiz arkadaşıyla verdiği tahrir Müdafaa-i Milliye ve Maliye encümenlerine sevk edilmiş, Paşa, 3 Şubat 1925 tarihinde önergesini savunmuş ve kabul edilmesinin Meclis için namus borcu olduğunu belirtmiştir. Meclis'te vurulmasının fitilini ateşleyecek gelişmelerin 8 Şubat'taki müzakerelerle ilgili olduğu belirtilir. Trabzon Mebusu Muhtar Bey'in Halit Paşa'nın teklifin birinci maddesini değiştirmeye yönelik bir önerge vermesi Halit Paşa'yı kızdırmış ve aralarında gerginliğe yol açmıştır. Halit Paşa, kendisini yalan söylemekle itham eden Muhtar Bey'in üzerine yürümüştür. Meclis Başkanının ısrarı üzerine yerine oturmuştur.

Halit Paşa'nın silahla vurulduğu 9 Şubat 1925 günü yaşananlar; olaya şahit olanlar tarafından farklı biçimlerde aktarılmıştır. Buna göre;

Başvekâlet Bütçesi müzakere edilirken, Elaziz Mebusu Hüseyin Bey, baytarlar hakkında hazırladığı tahriri Halit Paşa'nın

imzalamasını istemiş fakat Halit Paşa okumadan imzalamayacağını belirtmiş, bunun üzerine Hüseyin Bey ısrar edince aralarında bir tartışma meydana gelmiş, mebusların araya girmesiyle sonlandırılmıştır. Daha sonra Meclis koridorunda karşılaşan Afyon Mebusu Kel Ali (Çetinkaya), Halit Paşa'yı uyarılmış, o da tabancasını çıkarıp ateş etmiştir. Halit Paşa'nın Ali Bey'in üzerine atladığı, bunu gören Rize Mebusu Rauf Bey'in Halit Paşa'ya müdahale ederek kurşunun boşa gitmesini sağladığı, bu arada Halit Paşa'nın yaralandığı belirtilir.

Başka bir anlatıma göre, sakinleşen Halit Paşa, Meclis salonuna giderek Hüseyin Bey'in arkasına oturmuş ve dışarıda Kılıç Ali'nin kendisini beklediğini, gidip bakmasını söylemiş, Hüseyin Bey inanarak dışarı çıkınca Halit Paşa arkasından onu takip etmiştir. Halit Paşa'nın Hüseyin Bey'i dışarı çıkarmak istediğini gören koridordaki mebuslardan Afyon Mebusu Kel Ali (Çetinkaya), Halit Paşa'ya sakin olmasını söylediğinde Paşa, birdenbire geri dönerek iki cebinden çıkardığı tabancaları Kel Ali'ye doğrultarak kurşunları boşaltmıştır.

Zeki Bey (Kadirbeyoğlu)'in anlattıklarına bakılacak olursa, Halit Paşa, kendisini Rize Mebusu Rauf Bey'in vurduğunu söylemiştir. Bağırıp çağırılmalarına ve yardım istemelerine rağmen olay yerine kimsenin gelmediğini; kendisiyle beraber Muhtar Bey ve Rüştü Paşa'nın Halit Paşa'yı karga tulumba vaziyette en yakın kalem odasına taşıdıklarını belirtir.

Olayı duyan Mustafa Kemal Paşa, kâtip odasında yatırılmış olan Halit Paşa'nın yanına gelmiş, olayın şahitleriyle konuşmuştur. İlk tedavisi Aydın Mebusu Doktor **Reşit (Galip) Bey** tarafından yapılmış, hastaneye götürülmeden bulunduğu yerde yani Meclis'te yarası sarılmıştır. Halit Paşa ilk yirmi dört saati zaman zaman gelen nöbetlerle ızdırap içinde geçirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Halit Paşa'nın tedavisi için İstanbul'dan alanında uzman bir doktor getirilmesini emretmiş, bunun üzerine Operatör Dr. Orhan Bey, 11 Şubat'ta Ankara'ya gelmiştir. Halit Paşa'yı muayene eden Orhan Bey, iç kanama yaşanmaması durumunda hayatî tehlikesinin olmadığını belirtmiş, yerinden oynatılmadan tedaviye devam edilmesi gerektiğini belirttiğinden Meclis'teki tedaviye devam edildiyse de durumu giderek kötüleşen Halit Paşa, 14 Şubat 1925 günü vefat etmiştir. Vefat nedeni, zatürre ile aldığı yaranın birleşmesi olarak bildirilmiştir. Bazı doktorlara göre ise ölüm nedeni karın zarı iltihaplanmasıdır.

Halit Paşa'nın Meclis çatısı altında öldürülmesi TBMM'deki ilk cinayet olarak tarihe geçmiştir. Cinayet hakkında dönemin canlı şahitlerinin yorumları, olayın gerçekleşmesinden tedavisine kadar, çelişkilerle doludur. Zeki Bey (Kadirbeyoğlu), Meclis'te Rize Mebusu Rauf'u kurtarmak için Afyon Mebusu Kel Ali (Çetinkaya) Bey'in nefsi müdafaa için Halit Paşa'yı vurduğunu söyleyerek hem kendini hem de Rize Mebusu Rauf'u kurtardığını belirtir. Meclis Başkanlığı'ndan basına yapılan açıklama da bu yönde olmuş; saat altıya doğru Meclis koridorlarında Ardahan Mebusu Halit Paşa ile Afyonkarahisar mebusu Ali Bey arasında üzüntü verici bir olay meydana geldiği, tartışmanın kavgaya dönüştüğü, boğuşma esnasında yaralandıkları, Halit Paşa'nın sağlık durumunda vehamet olmadığı bildirilmiştir.

Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya göre, Meclis Başkanı Kâzım Özalp hiçbir şey olmamış gibi olayı kapatmıştır. Yalnız Ankara Savcısı Meclis'e çağırılmış, Halit Paşa'nın bilinci açık olduğu sırada ifadesi alınmadan ve doktor raporu verilmeden önce olay '*saldırıya uğrayan Ali Bey'in kendini savunurken Halit Paşa'nın vurulduğu*' şeklinde Ankara Savcısı'na yaptırılan beyanat, **Anadolu Ajansı** tarafından yayınlanmıştır.

Yaşanan hadisenin Halit Paşa'nın sinirli mizacına dayandırılmak suretiyle kişisel kavganın bir sonucu olduğu görüşüne karşın, bu kadar basit olmadığı, özellikle Meclis'te söz konusu edilen yolsuzluklara tahammül edemediği, belirtilmektedir.

Girdiği savaşlarda dokuz kez yara almış ve Trablusgarp ve Sakarya hatırası kurşunları hayatı boyunca taşımış olan

Halit Paşa'nın cephede düşman kurşunu ile değil Meclis çatısı altında bir tartışma sonucu öldürülmüş olması gerek Meclis'te gerekse halk arasında büyük üzüntü ile karşılanmıştır.

14 Şubat 1925'te Halit Paşa'nın naaşı Meclis'ten alınarak hastaneye götürülmüş ve otopsi yapılmıştır. Ardından Ankara'da resmi tören düzenlenmiş; törene Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'yı temsilen Başkâtip Tevfik Bey, Başbakan **Ali Fethi (Okyar) Bey**, Bakanlar, Milletvekilleri ve çok sayıda halk iştirak etmiştir. Resmî törenin ardından cenaze trenle Ankara'dan İstanbul'a nakledilmiştir. Halit Paşa'nın naaşı 15 Şubat 1925'te Haydarpaşa İstasyonu'na getirilmiş, burada eski Başbakan **İsmet (İnönü) Paşa**, Milletvekilleri, Vali ve diğer protokol üyelerinin yanında binlerce vatandaş tarafından karşılanmıştır. Tekbirler eşliğinde istasyon binasından çıkarılarak bayraklarla süslenmiş olan Haliç Vapuru'na bindirilmiştir. Eyüp Sultan Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Turgutlar Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezarlık imara açılınca Halit Paşa'nın naaşı Edirnekapı Şehitliği'ne, en son, Kurtuluş Savaşı komutanlarından olarak 11 Ağustos 1983 tarih ve 2876 sayılı Kanun uyarınca 25 Ekim 1988'de Devlet Mezarlığı'na nakledilmiş ve adı geçen Kanunla kurulan **Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeliğine** seçilmiştir.

Halit Paşa, savaşlardaki olağanüstü başarısından dolayı Mart 1916'da Gümüş ve Altın Liyakat Madalyaları, 1917 yılında Gümüş ve Altın İmtiyaz Madalyaları, Üçüncü Dereceden Osmanlı Madalyası, Almanya, Avusturya - Macaristan ve Afganistan devletleri tarafından verilen çeşitli nişan ve madalyalar ile TBMM tarafından verilen İstiklâl Madalyası ile taltif edilmiştir. Yemen ve Trablusgarp'tan başlamak üzere, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın birçok cephesinde verilen her görevi üstün başarıyla tamamlamış olan cesareti, heyecanı, öfkesi ve atak tavırları ile yiğidin iyisi olan "Deli" lakabını kazanan Halit Paşa, halk tarafından unutulmamış, sıkça kahramanlık şiirlerinde zikredilmiştir. Örneğin "Kop Dağı" adlı şiirde ismi zikredilen Halit Paşa, bu şiir söylendikçe "Kop Savunması Kahramanı" olarak anılmaya devam edecektir:

Kop Dağı

"Tarihin kanlı hırsı parçalanmış bu yerde

Beyböğrek'in şölvesi aksetmiş çinilerde...

Seneler böyle geçti, o gün sarardı güller,

Koşuştu Kop Dağı'na vatansever gönüller

.....

Halit Paşa er gibi bu dağlarda savaştı,

Cephane kızakları, korkunç çılgınlıkları aştı,

Kan aktı derelerde, sular köpürdü taşıtı.

O günkü son şehitler toprakla kucaklaştı.

....."

(Bayburtlu Osman)

Aynı şekilde Artvin, Kars, Sarıkamış, Erzurum, Yalova, Kocaeli, Burhaniye, Gemlik vb. pek çok yerde kaynak kişiler tarafından anlatılan hikâyelerde Halit Paşa efsanevi bir kahraman gibi anılmakta; sevilmekte, saygı ve hürmet

duyulmaktadır.

Nurgün KOÇ

KAYNAKÇA

ACAR, Ferhat, **Askeri ve Siyasi Faaliyetleriyle Halid (Karsıalan) Paşa**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kars 2020.

AKBAL, İsmail, “Kafkasya Kahramanı Deli Halit Paşa Cinayeti Acaba Komitacılığın Tezahürü Mü? Yoksa Kaza Mı?”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C XVII, S 34, 2017, s.326-344.

AKŞİN, Sina, **İç Savaş ve Sevr’de Ölüm İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cilt III, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

APAK, Rahmi, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk-Söylev 1919-1920**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

BAHADIR, Sedat, “Kurtuluş Savaşı Mücadelesinden ‘Halk Kahramanı’ Statüsüne, Deli Halit Paşa”, **Route Educational And Social Science Journal**, C IV, S 8, Aralık 2017, s. 504-512.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, No: 1, Ankara 1962.

Birinci Dünya Savaşına Katılan Alay ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, Yayına Hazırlayanlar Hülya Toker – Nurcan Aslan, Cilt III, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2009.

CEBESOY, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan’a Lozan’dan Cumhuriyete**, Hazırlayan Osman Selim Kocahanoğlu, Cilt I-II, Temel Yayınları, İstanbul 2007.

ÇETİNKAYA, Ali – ÖZALP, Kâzım, **Direnış 1919**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2009.

GENÇOSMAN, Kemal Zeki, **Altın Yıllar**, Hür Yayın, İstanbul 1981.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, **Milli Mücadele Başlarken II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965.

İBA, Şeref, “Parlamento Tarihimizde ‘II. Meclis’”, **Yüzüncü Yılında TBMM Oluşumu Çalışma Şartları Ve İşlevleri**, Editör Yusuf Tekin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Nisan 2020, s.123-153.

İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, Haz. Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.

KARA, Kürşat, “Bayburt Halk Şiirinde Kop Savunması”, **Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C V, S I-II, 2010, s.68-75.

KARABEKİR Kâzım, **İstiklâl Harbimizin Esasları**, Sadeleştiren Faruk Özerengil, Timaş Yayınları, İstanbul 1992.

ÖZALP, Kâzım, **Milli Mücadele 1919-1922**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

ÖZKAN, İbrahim, **Deli Halid Paşa Unutulan Yıllar Unutturulan Kahraman**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

ÖZTÜRK, Kâzım, **Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923-1927**, Cilt I, TBMM Vakfı Yayınları, No: 1, Ankara 1993.

SOLMAZ, Gürsoy, **Deli Halid Paşa**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 1890, Ankara 1996.

TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 80, C: I, 7.1.1340 (1924)

TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 35, C: I, 12.4.1340 (1924)

TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 38, C: I, 15.4.1340 (1924)

TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 41, C: I, 26.1.1341 (1925)

TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 46, C: II, 3.2.1341 (1925)

TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 50, C: I, 8.2.1341 (1925)

TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 50, C: II, 8.2.1341 (1925)

ÜNAL, Muhittin, **Kurtuluş Savaşı'nda Çerkeslerin Rolü**, Cem Yayınevi, İstanbul 1996.

<https://www.atam.gov.tr/kurumsal/uyeler>, Erişim Tarihi 31.3.2021.

28/11/2023 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halit-karsialan-pasa-1883-1925/?pdf=4175> adresinden erişilmiştir